

RÓNAHÁTI CECILIA

Egy szétszakadt közösség három alkotmánya

A tibeti emigráció útkeresése alapokmányai tükrében

Schopenhauer óta Tibet, mint egy vonzó, különleges filozófiájú ország él elsősorban a köztudatban, a huszadik század második felében pedig, ezenkívül, a tibeti „kérdéskörrel”, mint emberi jogi problémával szoktak foglalkozni. Holott e kis nemzetiség¹ lassan ötven éve tartó emigrációja során olyan helyzetet tudott kialakítani, amelyet a nemzetközi jog nyelve még csak leírni sem tud tökéletesen. Írja le hát a történettudomány, két rendelkezésünkre álló forrás, az emigrációban született két fiktív alkotmány alapján.

A tibeti emigráció két alapdokumentumának megfogalmazása között mintegy harminc év telt el. Harminc olyan esztendő, amely a hidegháború nagyobbik felét ölelte fel, a *modus vivendi* kidolgozásától, az elsősorban ideológiai szembenálláson keresztül, a Helsinki-folyamatban körvonalazódó enyhülésig, amely végül is a „Gorbacsov-jelenséghez”, azóta pedig korunkba, a Szovjetunió szét hullása utáni új világrend elérése felé való törekvéshez vezetett.

---

1 A Kínai Népköztársaság 56 nemzetiséget ismer el területén, ami 55 nemzeti kisebbséget és a han nemzetiséget jelent. A négy legnagyobb nemzeti kisebbség a mandzsu, a mongol, a tibeti és az ujjur. Az Autonóm Területen élő tibetiek hivatalosan 3,8 millió főre becsült csoportját (a dalai láma hat millióra hivatkozik, ld. *Five Point Peace Plan for Tibet*. New Delhi, 1988. 4.) kisebbségnek kell tekinteni, mégis van, aki ennek a klasszikus irodalmi hagyományokkal érvelve ellentmond. Giuseppe Tucci, a tibetisztika egyik doyenje (*Dawa Norbu: Han Hegemony and Tibetan Ethnicity*. *International Studies* 32[1995] 298.) szerint a tibetieket csak civilizációként érdemes kezelni, semmiképpen sem pusztán etnikai csoportként. Ennek ellenére Friedrich Barth etnikai csoportként jellemzi őket (ld. i. m. 299.), az UNESCO terminológiájában pedig egyszerűen népként szerepelnek (*Report by Experts on Further Study of the Rights of Peoples*. H. n., 1990.). Úgy látszott, hogy a kérdést *Walker Connor* (*Nation-Building or Nation-Destroying? World Politics* 24[1971–1972] 320.) oldotta meg, aki kijelentette: az önmagukat megkülönböztető etnikai csoportok de facto nemzetnek tekinthetők. Az Autonóm Terület lakosságának helyes megnevezéséről folytatott, évtizedes vita után felvetődik a kérdés a tibeti emigráció, az emigráns tibeti nemzetiség fogalmának, szóhasználatának helyességéről. Az 1970-es évek óta leggyakrabban a nemzetiség, nemzetiségi csoport kifejezéssel találkozhatunk annak ellenére, hogy az emigráció nem tekinthető egyenlőnek a teljes tibeti nemzetiséggel. Így e munka megírásakor, választva a felmerülő lehetséges terminus technicusok közül, és tisztában lévén az „emigráció” és a „tibeti nemzetiség” fogalmak különbözőségével, és ennek politikai jelentőségével, a leggyakoribb szóhasználatot követem.

Egy kis, emigráns közösség szempontjából tekinteni a hidegháborúra nem ad módot minden, Európában tárgyalni szokott viszonyrendszernek, a nagy államok összes törekvésének leírására, hiszen egy, a világpolitika számára kicsiny, „eszköz közösség” prioritásait vizsgáljuk, hogy a fenti összefüggésben közelebb kerülhessünk megértéséhez.

Először egy rövid áttekintést kívánok adni a teokratikus Tibet azon folyamatairól, amelyek a mostani emigrációhoz vezettek; majd az emigrációban született első alkotmány elkészítésének korszakával, illetve magával az alkotmánnyal foglalkozom. Ez lehetőséget teremt majd az emigráció politikai mozgásterében bekövetkezett változások felvázolására, amelyek végül a második emigráns alkotmánynak is nevezett Charta megírásához vezettek. Végül azt igyekszem röviden összefoglalni, mi vezetett arra, hogy egy emigráció két alaptörvény megfogalmazását is szükségesnek látta, és hogy e két belső dokumentum közötti különbséget milyen – az emigráció szempontjából – külső tényezők befolyásolták.

Emigráció a teokráciából a demokráciába

A teokratikus rend kialakítása² óta már ötödik alkalommal fordul elő, hogy az emigrációba vagy száműzetésbe vonult dalai láma és az otthon maradottak felett uralkodó kínai (vagy mandzsu) hatalom a tibeti nép vezetését, (vallási) vezetőjének helyzetét illetően vitatkozni, tárgyalni kényszerül.

Először a VII. dalai láma helyett irányító Régenstanács, az országot kormányzó Lha-bzang kánnal elmérgesedett hatalmi vitájának³ megoldásához – elő-

2 Tibetben a királykor végével polgárháborúba sülyedt, majd a különböző kolostorok mongol segítséggel gyakorolt tekintélyuralmi időszakában decentralizált államot a gelugpa (*dge-lugsz-pa*) V. dalai lámának sikerült a kosot mongolok segítségével a 17. század közepén újra központosítani. Az ekkor létrehozott berendezkedés lett a teokrácia, amelyet Tibet klasszikus közigazgatási rendszerének tekinthetünk. E rendszerben mind a világi, mind az egyházi hatalom a dalai láma kezében összpontosult, aki legitimitását a vallástól nyerte, mint Csenrezig (= Avalókitésvara), a könyörületes boddhiszattvájának reinkarnációja. Az államot egy százhetvenöt világi és ugyanennyi vallási képviselőből álló parlament, a Devasung (*szde-pa gsung*) vezette; a két, egymással párhuzamosan működő részt két szilönön (miniszterelnök) keresztül a dalai láma irányította. A hierarchia csúcán a szilönök hivatala állt, egyiküket a Miniszterek Tanácsa (más néven: Kormányzó Tanács, Kasag = *bkha-sag lhan-rgjasz*), másikat az Egyházi Tanács (Csikhjab Kempo = *szpi-khjab mkhan-po*) választotta soraiból. Az állam minden ügyének intézése e két szerv hatáskörébe tartozott. Ld. *Luciano Petech: Aristocracy and Government in Tibet 1728–1959*. Roma, 1973. (Serie orientale Roma XLV.) és *R. Rahul: The Government and Politics of Tibet*. Delhi, 1969.

3 Az V. dalai láma halálát a következő inkarnáció felnövekedéséig Szangye Gyacó kormányzó titokban tartotta és a hatalmat maga gyakorolta a kosot mongolok kánjával a háttérben. A VI. dalai láma kilétének nyilvánosságra hozatalakor (1697) azonban szembekerült Lha-bzanggal, aki a frissen beiktatott dalai láma világias életére való tekintettel elérkezettnek látta az időt, hogy bátyját, Vancsukot megmérgezve átvegye a káni rangot és Tibet kormányzását. Ebben az is segítette, hogy a VI. dalai láma 1702-ben Sigacében bejelentette, hogy nem kíván szerzetesi fogadalmat

dei példáját követve – a dzsungár mongolok segítségét kérte. Minthogy azonban a dzsungárok Lhasza módszeres kirablásához láttak, menekülni volt kénytelen. 1717 és 1720 között három évet töltött száműzetésben, amíg a mandzsu uralkodót meg tudta győzni, hogy a dzsungárokat űzze ki Lhaszából, és csak ezután térhetett vissza. Hatalma azonban hamarosan újabb kihívással, a polgárháborúval⁴ szembesült, amelyet a kínai-mandzsu csapatok behívásával sikerült rendeznie. A kínai csapatok azonban Tibetben maradtak, a VII. dalai láma pedig elmenekült. 1728-tól 1735-ig ismét száműzetésből szemlélhette, amint a kínai-mandzsu helyőrség Polhaba kormányzó⁵ segítségével kialakítja az ambanatus⁶ intézményét, ezzel Kína protektorátusává⁷ téve Tibetet.

Kínai protektorátusként a dalai lámák országára a látszatbéke hosszú periódusa köszöntött, amelynek során az országot a két helytartó alatt működő Régenstanács⁸ irányította, mert a következő négy dalai láma nem érte meg a nagykorúságot. Az ismét tibeti hagyományok szerint beiktatott,⁹ majd felcsepe-

---

teni, ami a kormányzó haragját és már-már polgárháborús helyzetet vont maga után. Mindezek alapján nyerte el Lha-bzang kán Kína beleegyezését, hogy mindkét vetélytársát megsemmisítve magához ragadja a hatalmat Tibetben a dalai láma hetedik inkarnációjának felnövekedéséig. Ennek az ex-lex állapotnak a megszüntetésére hívták be a három legnagyobb kolostor (Ganden, Drepung, Szer) apátjai a dzsungár Cebang Raptent (che-dbang rab-brtan) és csapatait.

- 4 A polgárháborús helyzetet a még mindig kiskorú VII. dalai lámát méltóságába visszahelyező kínai csapatok 1723-ban bekövetkezett távozása idézte elő, ugyanis a fiatal teokrácia kormányában nem voltak elég rendezettek az erőviszonyok a hatalom gyakorlásához. Segítségért 1728-ban ismét a kínai császárhoz fordult a Régenstanács.
- 5 Az 1728-ban bevonuló kínai csapatok Polhabát (po-lha-ba, po-lha tajdzsi) nevezték ki kormányzónak a harcok elől menekülő dala láma távollétében.
- 6 Ambán (*am-ban*): helytartó, követ.
- 7 A mandzsu birodalom alattvalói között háromféle jogállást különböztetett meg: a közvetlenül a császári udvar befolyása alá tartozó kínai területeket, a protektorátus alatt álló belső-ázsiai területeket, és a vazallus államokét, amelyeknek szabályos időközönként (általában ötvenként) előre megállapított adóval, ajándékkal kellett gazdagítani a császári kincstárt. Tibet ezek közül a második kategóriába tartozott, mivel 1728-ban harmadszor kért kínai katonai segítséget, Kína pedig alkalmasnak találta a helyzetet, hogy protektorátusává tegye. Ez a „tibeti kérdés” vitájában a mai napig Kína fontos érve amellet, hogy Tibetet Kína történelmi területei közé sorolja. A protektorátus területeit nem vonták közvetlenül kínai irányítás alá, hanem az egy-két éves megbízatású ambánok érvényesítették a császári akaratot a kínai helyőrség segítségével, ez azonban nem okozott változást a teokratikus bürokrácia rendszerében. Az ambánok szolgálati idejükhez tulajdont nem kaptak, így kénytelenek voltak rablógazdálkodást folytatni.
- 8 A Régenstanács intézménye az V. dalai láma uralma alatt alakult ki, mint a teokrácia egyik fontos intézménye, hiszen ez segítette a legitimitáció folytonosságát. A dalai lámákat nagykorúságuk eléréséig régensek (*desi*), a három nagy kolostor apátjai helyettesítették a világi hatalom gyakorlásában. A régensek nem rendelkeztek a hadsereg feletti irányítás jogával, így a protektorátus évei alatt többször is (1788, 1791, 1793) Kína segítségét kellett kérniük, ami a protektorátus intézményét erősítette.
- 9 Az 1793-as kínai katonai segítségnyújtás után a vallási tisztségek betöltőit Qianlong császár által küldött aranyurnából sorshúzással kellett kiválasztani. Ez a szokás merőben idegen volt a tibeti gyakorlattól, és Qianlong császár urnája mára a kínai elnyomás jelképévé vált. R. Rahul (i. m.) azonban, bár elismeri, hogy a tibeti gyakorlattól való eltérés a kínai uralom erősödését bizonyítja, mégis az azonosan legitim szomszédos uralkodó elismerését látja ebben. L. Petech is valószínűleg

redő XIII. dalai láma azonban legutóbbi felnőtt elődje politikáját folytatta, habár a politikai környezet megváltozott. A Brit Birodalom és Kína között la-
vírozva kapcsolatokat igyekezett építeni az orosz cárral is,¹⁰ ami 1904-ben a
Younghusband-féle megtorló hadjáráshoz vezetett.¹¹ Miután két egyszerű győze-
lemmel a brit gyarmati hadsereg gyakorlatilag ellenállás nélkül masírozott be
Lhászába, a XIII. dalai láma a mongóliai Urgába menekült, ahol négy évet töl-
tött el. Ezalatt Peking jogfosztottként tartotta számon. A visszatérés Dordzsiev
burját mongol szerzetes segítségével vált lehetségessé, aki a császári udvarban
járt közben érdekében, így a kínai császár helyezte vissza jogaiba a dalai lámát.

Az 1911-ben¹² nagy változások felé induló ősi szomszéd, Kína azonban
újabb meglepetést okozott: Csao Er-feng¹³ elől a XIII. dalai láma immár Calcut-
tába, a Brit Birodalomhoz menekült és tőlük kért segítséget. A segítség, bár
négy év késéssel,¹⁴ a szimlai egyezmény formáját öltötte, amelyre később még
visszatérek. A hazatért dalai láma és utóda hosszabb ideig Lhászából politizálha-
tott, egészen az 1959-es felkelésig, amelynek bukásával a XIV. dalai láma Indiá-
ba menekült, ahol Nehru segítségével menedéket kapott, mialatt Tibet, Tibeti
Autonóm Területként a Kínai Népköztársaság részévé vált.

Elmondhatjuk tehát, hogy az emigrációban való politizálás a tibeti hagyó-
mányoktól nem idegen. De mi a helyzet a nemzetközi kapcsolatok építésével, al-
kalmazásával?

Tibet földrajzi helyzetéből adódóan közvetítő állam volt a két ősi óriás, In-
dia és Kína között. Története legnagyobb részében részese, néha felügyelője¹⁵

---

ez alapján a gondolat alapján ír a lhászai és a pekingi udvar diarchiájáról (i. m. 15.). Az új gya-
korlat 1806-ban, a IX. inkarnáció kiválasztását még nem befolyásolta, de a következő három da-
lai lámát sorshúzással „találták meg”. A négy említett inkarnáció közül egy sem érte meg a
nagykorúságot. A császári udvart azonban megviselték a 19. század folyamán a térségben bekö-
vetkezett változások, a XIII. dalai lámát 1878-ban ismét a hagyományos rítusok szerint válasz-
tották ki.

10 1898–1901-ben a XIII. dalai láma bizalmasa, Dordzsiev burját mongol szerzetes európai körutat
tett, először csak érintve Szentpétervárt, majd kimondottan Oroszországot, az orosz kapcsolatok
építését célozva, ezzel akaratán kívül is brit katonai beavatkozást provokálva.

11 Ugyanebben az időben Oroszországot lekötötte a Japánnal vívott háború.

12 A mandzsu uralmat megdöntő forradalommal a kínai csapatok helyzete Tibetben annyira meg-
gyengült, hogy sikerült őket kiszorítani az országból. Ezzel Tibetre az orientalisztikában „vi-
szonylagos függetlenség”-nek nevezett időszak köszöntött (1911–1951). „De jure Tibet még
mindig Kína része volt, ha magas fokú autonómiával is, de facto azonban függetlenséget élvezett
erős brit kapcsolatokkal.” *Aastair Lamb: Tibet, China and India 1915–1951: A History of
Imperial Diplomacy. I–II. Oxford, 1989., II. 568.*

13 Csao Er-feng a Jüan Si-kaj vezette Kínai köztársaság idején (1912–1916) volt Szecsuan kor-
mányzója (*Helmut Hoffmann: A tibeti műveltség kézikönyve. Bp. 2001. 100–102., 315.*).

14 A Kínai Köztársaság első lépései közé tartozott annak deklarálása, hogy Xinqiang (Hszin-
csiang), Mongólia és Tibet területének szerves részét képezik. 1913-ban Mongólia és Tibet köl-
csönösségi szerződésben proklamálta egymás függetlenségét. Mongólia függetlenségét Oroszor-
szág még abban az évben elismerte, Tibet függetlenségét azonban csak 1914-ben sikerült *részben*
elismertetni.

15 Elsősorban a kelet-turkesztáni városok kereskedelméről, annak felügyeleti jogáról van szó, ez az
út képes összekötni a Közél- és Távols-Kelet kereskedelmét, átjáróként szolgálva a Himalájától

volt a Belső-Ázsián áthaladó kereskedelemnek, és így az ezzel együtt járó kulturális cserének, vérkeringésnek is. Tibet a lámaista buddhizmus központja; a dalai láma pedig nemcsak a tibeti teokrácia vezetője, hanem egy olyan térítő vallás feje is, amelyet a térség legnagyobb részében gyakoroltak különböző korszakokban. Így hosszú múltra visszatekintő kapcsolatai vannak a térség minden népével, amely kapcsolatokban nemegyszer országáé volt a vezető szerep. Mindez azonban még nem teremt hagyományt a modern kor Nyugat által irányított világpolitikájában való eligazodáshoz.

A 18. század elejére Belső-Ázsia helyzetét már nem csupán Kína, Tibet vagy a Mongol Birodalom határozta meg. Európa folyamatosan terjeszkedett az ismeretlen, vagy a világgazdaságba még be nem kapcsolt területek felé. Az Oroszországban megkövesedett feudális berendezkedés egyre nehezebbé tette, hogy a változó Európa hatalmi versenyében eredményes legyen, az Ázsia felé való nyitás viszont hihetetlenül gyors¹⁶ területszerzést hozott. Az új hatalom a 19. század végére Kelet-Tibetet is elérte.

Nagy-Britannia világbirodalmi törekvéseinek a keleti terjeszkedés kezdetben csak egy részét képezte, de amikor a *Kelet-Indiai Társaság* főkormányzósággá alakult (1773), a gyarmatok sorsa már egyet jelentett a brit gazdaság egyik fő mozgatóerejével.

Az első brit küldöttség 1783-ban érkezett meg Sigacébe.¹⁷ A kapcsolatfelvételt a pancsen láma kezdeményezte, amikor levelet intézett Warren Hastingshez,¹⁸ Bengália kormányzójához a bhutáni király bengáliai betörése kapcsán, mintegy mentegelve vazallusát,¹⁹ Bhután királyát, az akkor már brit kormányzó-

---

nyugatra. Tibet 790-től 866-ig, bár szinte folyamatos, az Ujgur Birodalommal, ill. annak maradványaival és Kínával vívott harcok árán irányította e terület gazdasági életét. A kereskedelem segítette elő azt a kultúrák közötti kommunikációt is, amely a buddhizmus, majd később az iszlám belső-ázsiai terjedését lehetővé tette.

16 1581–1648: észak-ázsiai (szibériai) területek; majd Belső-Ázsia, 1647–1654: az Amur-vidék, 1647: a Bajkálon túli területek, 1652: Irkutszk vidéke; majd Közép-Ázsia, 1865: Taskent, 1868: Szamarkand, 1869: Buhara, 1873: Híva, 1876: Kokand, 1881: Türkmenisztán; az 1880-as években Kelet-Tibetet „fedezte fel” Przsevszkij és Kozlov; majd 1884: Merv, és 1895: a Pamír meghódítása.

17 Tibet második legnagyobb városa, hagyományosan a pancsen láma székhelye.

18 1773-ban a Kelet-Indiai Társaság főkormányzósággá alakult, amelyet eleinte a parlament, majd 1784-től a kormány ellenőrzött. Az első főkormányzó volt Warren Hastings, akinek a terjeszkedő politikája a Maráth Szövetséget, Haiderabadot és Maiszúrt is brit fennhatóságú területté tette.

19 Bhutánt (’Bruk-jul) 1616-ban alapította Ngag-dbang rnam-rgjal, az első saptrung rinpocse (*zsabsz-drung rin-po-cshe*). A tibeti–bhutáni kapcsolatoknak mély gyökerei vannak, hiszen Bhután alapítói a ’brug-pa rend tagjai. Ez a tibeti szerzetesrend Tibet központi területeinek (dbusz és gcang) a gelugpa (*dge-lugsz-pa*) rend alatt történt egyesítése (a dalai lámák uralomra jutása) időszakában, más régi rendekhez (vörössüvegések) hasonlóan a peremterületekre szorult, de a többiektől eltérően, nekik sikerült saját teokráciát kialakítaniuk. A teokrácia a lámaista buddhizmus vallási alapjain nyugszik, így, mint e vallás minden gyakorlója, a bhutániak is a dalai láma vallási fennhatóságának vannak alárendelve. Tibet hagyományos politikai gondolkodása nem ismeri a vazallusi rendszert, kétféle nemzetek közötti kapcsolatot különböztet meg: az ún.

ság alatt működő Bengáliába történt betörése (1781) miatt. Az új hatalmi konstellációban való politizálását Tibet tehát a XIII. dalai láma idején, mint hűbérúr kezdte meg. Ebbéli minőségében fogadta Sigacéban a két brit küldöttséget is. Tibet és egy nyugati állam között ez volt az első kapcsolatfelvétel a misszionáriusok²⁰ fogadása óta.

A brit kereskedelmi befolyást a nepáli kereskedőkön keresztül kezdték el kiépíteni, akik a tibeti–gurkha háborút (1814–1816) záró, Tibet vesztés helyzetét kiemelő békeszerződésben különleges kereskedelmi jogokat kaptak, így rezideneket tarthattak Lhászában. Mindez már a következő szerződések irányelvei felé mutatott. Az 1886-os kínai–brit kereskedelmi egyezményt Kína, mint Tibet hűbérura írta alá. Nagy-Britannia ebben elismerte Szikkim annexióját, cserébe kereskedelmi állomás létesítésére kapott engedélyt Tibet területén belül.²¹ Ez volt az első nem tibetiek által irányított kereskedőtelep egy olyan országban, amely kultúráját alapvetően a térségben vállalt kereskedelmi vezető szerepének köszönhette.²²

Mivel így bebizonyosodott, hogy országa érdekeit a protektor, Kína nem tudja kellő mértékben védeni, a XIII. dalai láma bizalmasát, Dordzsiev szerzetest küldte európai körútra, hogy tájékozódjon az egyéb lehetőségekről (1898–1901). Dordzsiev körútján először csak érintette Szentpétervárt, majd kimondottan a cári udvarnál igyekezett kapcsolatokat kiépíteni. Ezt tekinthetjük a tibeti diplomácia első kreatív próbálkozásának, hogy európai államokkal kapcsolatokat építsen ki. Azonban az európai hatalmak közti viszonyrendszer ismeretének hiánya rövid távon Nagy-Britannia katonai válaszáat,²³ hosszú távon pedig az 1906-os Lhászai egyezmény aláírását provokálta. A britek elismerték az ország felett Kína hűbéri felségjogait²⁴ és Tibet helyet kapott az 1907-es brit–orosz Per-

patrónus–pap viszonyt (pl. tibeti–mongol kapcsolatok) és a szellemi vezető–vezetett viszonyát (pl. bhutáni, ladakhi, sikkimi kapcsolatok). Ld. *Dawa Norbu: China's Tibet Policy*. Cornwall, 2001. 102.

20 1626. ápr. 11-én, a gucei király jelenlétében kapucinus hittérítők keresztény templom alapkövét tették le Lhászában. A misszió 1624-től 1636-ig működött, igen mérsékelt eredménnyel.

21 Kereskedelmi lerakat a Cshumbi völgyben. A következő (1892) kereskedelmi megállapodás azonban a tibetiek passzív ellenállásán meghiúsult.

22 Maga a buddhizmus is az India és Kína között bonyolított távolsági kereskedelem közvetítésével jutott Tibetbe. A „Turfáni városok” kereskedelmének irányításáért Tibet korai történetének talán legfontosabb háborúit vívta, a kereskedelem fontosságát pedig bizonyítják a kereskedők védelmét biztosító külön rendelkezések, valamint a kereskedők vallásszabadsága is.

23 A katonai lépéseknél nem volt kevésbé megterhelő a Lhászában állomásozó brit hadsereg félmillió fontos sarckövetelése a nyugati diplomácia vizeire először evező Tibet számára.

24 Többek közt a Kína által kifizetett, előbb említett, lhászai hadisarc fejében. Kína hűbéri felségjogainak elismerését a tibeti emigráció történetírása vitatja. Dawa Norbu szerint (*Dawa Norbu: China's Tibet Policy* i. m.) Kína félreértette a nyugati terminológiát, és – bár a lhászai egyezmény, mint szuverént határozza meg – ettől kezdve magát elismerten szuverénnek tartotta Tibet felett. Nagy-Britannia és Kína 1906. ápr. 27-én ratifikálta az egyezményt, ezt nevezi A. Lamb „Tibet semlegesítése első fázisának”. Hozzá kell bár tennünk Dawa Norbu fejtegetéséhez, hogy a kínai nyelv ismeri a szuverén és szuverén szavak közötti különbséget, így a terminológiai problémákért legfeljebb az angol nyelv okolható.

ziát és Afganisztánt felosztó megállapodásban.²⁵ Ha ezeket a szövegeket az 1908-as tibeti–brit kereskedelmet szabályzó szerződéssel összevetjük, a 20. század elején Tibetet, mint Kínához tartozó régiót határozhatjuk meg, amelyben Kína jogai némiképp²⁶ korlátozottak. Az orosz kapcsolatok lehetőségét a „dalai lámával és népével” kizárták, a nyugat felé irányuló kereskedelmet pedig csakis a gyancei brit piacon keresztül tették lehetségessé.

Tibet geopolitikai helyzete miatt minden korszakában stratégiai fontossággal bírt a körülötte fekvő hatalmak számára, így nem biztos, hogy akár egy, az európai hatalmi viszonyok alaposabb ismeretében irányított külpolitika hozzásegítette volna a XIII. dalai lámát országa egységének vagy „függetlenségének” megóvásához.²⁷

Amikor Kínában megdőlt a mandzsu hatalom, Tibet csak a brit kézen lévő Indiától kérhetett segítséget, Csoo Er-feng betörése miatt. A segítség a már említett 1914-es szimlai egyezményben öltött formát, amely, bár fenntartotta a kínai védnökséget, autonómiát biztosított Tibetnek, és megnyitotta a gyancei állomáson kívüli kereskedelem lehetőségét. Ez az egyezményt aláíró három ország – Nagy-Britannia, Kína és Tibet – közül egyiknek sem egyezett előzetes elképzeléseivel. Talán ennek is köszönhető, hogy Kína sohasem ratifikálta. Az első kínai köztársaság kezdeti lépései közé tartozott ugyanis Hszincsiang, Mongólia és Tibet területét a köztársaság szerves részeként deklarálni, ám a dalai láma 1913-ban száműzetéséből visszatérve, Lhaszában kimondta Tibet függetlenségét. Ezt az Oroszország által elismert Mongóliával²⁸ még abban az évben kötött kölcsönöségi szerződésben is megerősítették. A világháború, amelyben Tibet brit szövetségesnek tekintette magát,²⁹ az orosz forradalom és a Kínában uralkodó

25 Az 1907-es megállapodást nevezi A. Lamb „második fázisnak”, harmadiknak pedig az 1908-ban kodifikált „Tibeti–brit kereskedelmet szabályzó szerződést”, amelyet csak a szimlai egyezmény törölt.

26 Ez és a megelőző idézetek: A. Lamb: i. m. I. 226–230.

27 „Őrületség lenne, ha keresztülvágnánk a Himaláján, és elfoglalnánk. Azonban fontos, hogy ezt senki más se tegye meg; és hogy egyfajta ütközővé tegyük az Indiai és Orosz Birodalom között. Ha Oroszország le kívánna jönni a hegyekhez, azon nyomban Nepállal ármánykodna és még egy Afganisztánt kapnánk északon... Úgy értem, hogy magának Tibetnek és nem Nepálnak az ütközőállammá tételére kell törekednünk.” (Lord Curzon, 1901.) Ld. *Dawa Norbu*: China's Tibet Policy i. m. 123.

28 Ez a terület nem esett soha a brit terjeszkedés útvonalába, Oroszország ázsiai hódításainak útvonalai viszont itt vezettek keresztül. Valószínűleg ezért nem érintette Mongóliát az 1907-es megállapodás. A később létrejövő Szovjetunió így fejthetett ki itt olyan erős hatást, hogy a világ második szocialista állama Mongólia lett, már 1921-ben!

29 Tibet Indiával közös, déli határán az I. világháború teljes ideje alatt készültségben várakozott a tibeti hadsereg egy része, hogy szükség esetén támogatást nyújthasson a brit erőknek – írta Shakabpa a Löncsen Satra, a tibeti–kínai határvitákról Nagy-Britanniával tárgyaló tibeti megbízott, és B. J. Gould, 1914-ben Szikkim politikai tisztje között történt hivatalos levélváltás alapján. „a brit kormány mélyen hálás Őzsentségének, a dalai lámának a felajánlott ezer tibeti katonáért, akikkel a brit kormányt kívánja támogatni. Kérem, közölje Őzsentségével, hogy amint szükség lesz rá, a brit kormány igénybe fogja venni Tibet segítségét.” (*Tsepon W. D. Shakabpa*: Tibet története. Bp. 2000. 221–223.)

polgárháború lehetőséget adtak Tibet számára, hogy megerősítse saját, teokratikus intézményrendszerét,³⁰ és modernizálni próbálja társadalmát, politikai mechanizmusát.

Az eközben Kína déli részén létrejött Kuomintang-kormányral való kapcsolattartás a pancsen³¹ láma feladata volt, aki hagyományosan a lhászai érdekek képviselője Pekingben. A tény azonban, hogy munkáját végezve szoros kapcsolatokat alakított ki a Kuomintanggal, a kínai politikai befolyás erősítésére adott alkalmat: Csang Kaj-sek³² a császárkori gyakorlatot követve 1940-ben dekrétumban iktatta be a XIV. dalai lámát. Az ő felnövekedéséig Tibetet irányító Régenstanács azonban nem tudta politikailag összefogni a teljes társadalmat, és a belső ellentétek fennmaradtak egészen 1949-ig, a Kuomintang Tajvanra meneküléséig. Ez Tibetben tulajdonképpen két kínai kormány csapatainak helycseréjét jelentette, valamint egy új egyezmény megkötését az új kínai kormánnyal. Ez a tibeti emigráció történetírói által olyannyira vitatott 17 pontos megállapodás lett.³³

A két fél véleménye ezen a ponton kezd eltérni: A Népköztársaság álláspontja szerint két teljes meghatalmazású fél: egyrészt a Népköztársaság megbízottai, másrészt a Tibetet a dalai láma nagykörúságáig irányító Régenstanács követte meg a megállapodást. A tibeti emigrációban kialakult történeti hagyomány

30 1918-ban, kisebb összetűzések után, fegyverszüneti egyezmény jött létre Kína és Tibet között, ami a Jangce-kiang felső folyására módosította a határt. Az 1920-as évek a XIII. dalai láma reformpróbálkozásaival teltek: iskolák alapításával, az úthálózat kiépítésének kezdeteivel. Az adminisztráció legfelsőbb szintjén is bevezetett néhány változtatást. Hatalmát a Régenstanácson keresztül gyakorolta, amelyet a Népgyűlés választott és a Népgyűlésnek is tartozott elszámolással. A Régenstanács maradt a legfelsőbb állami hivatal, de 1918-ban létrehozta a főkormányzói posztot is, amelyet a Kasag (a tibeti kormány) egy minisztere töltött be, a dalai láma személyes jelölése alapján. A Kasag-tagság 1751 óta örökletes volt (mintha csak felsőház lenne), de a reformok alapján miniszter valaki csak egyszer lehetett. Hivatali idejük lejártával a legkiválóbb főkormányzók számára létrehozta az államminiszteri posztot, 1926-ra azonban a három államminiszterből már csak kettő volt életben, és a helyeket nem töltötték be újra. Az utolsó államminiszter 1939-ben hunyt el, és a pozíció – valószínűleg a kiskorú XIV. dalai láma helyett uralkodó régenstanács politikája miatt – 11évig betöltetlen maradt. (L. Petech i. m.) Mindez a teokrácia klasszikus normáihoz képest már-már demokratizálódásnak is nevezhető, hiszen először fordult elő, hogy a hatalom legmagasabb régióiban elszámolási kötelezettség jelenjen meg a Nemzetgyűlés felé, habár az is látszik, hogy a politikai reformokat nem sikerült következetesen végigvezetni.

31 A pancsen láma Tibet második legnagyobb vallási méltósága, világi szerepében a külkapcsolatokért, Tibet hivatalos politikájának a szomszédos népek felé való kommunikációjáért felelős.

32 1911-ben csatlakozott a forradalmi hadsereghöz, Szun Jat-szen halála után a Kuomintang mérsekelt szárnyának vezetője, majd a nemzeti hadsereg főparancsnoka lett. A nankingi nemzeti kormány elnökeként harcot hirdetett a Kína déli részén berendezkedett szovjetek és a sanghaji és kantoni kommunista törekvések ellen is. A Japánnal folytatott háború (1937) alatt létrejött kommunista–nemzeti szövetség felbomlásával kitörő újabb polgárháborúban vereséget szenvedett és Tajvanra vonult vissza (1949).

33 „Tibet felszabadításának tizenhét pontos megállapodása”. Ld. T. W. D. *Shakabpa*: i. m. 254–258. és *Dawa Norbu*: After Nationalism? Elite Beliefs, State Interests, and International Politics. *International Studies* 35(1998) 43–44.

szerint azonban a már nagykorúnak nyilvánított³⁴ dalai láma tudta és beleegyezése nélkül a csamdói konferencián részt vevő, ilyen felhatalmazással nem rendelkező tibeti küldöttség szignálta az egyezményt.

A 17 pontos megállapodás értelmében Tibetnek a „központi kormány egyesített vezetése alatt joga van az autonómiára, de megmarad saját politikai rendszere”, a dalai láma hatalma és a hivatali rendszer. Védelmet élvez a „vallási meggyőződés szabadsága a Kínai Népköztársaság alkotmányának megfelelően”, „a tibeti hadsereg pedig a Népi Felszabadító Hadsereg részévé válik”, de feladata továbbra is a saját területének védelme. A reformokat a tibeti kormány „saját elhatározásából, önszántából volt köteles végrehajtani a katonai körzeti főparancsnokság segítségével”. Az ezen pontokhoz igazodó politizálás nyolc évét nevesíti az orientalisztika Tibet viszonylagos függetlensége korszakának (1951–1959), amelynek során a dalai láma is részt vett a Kínai Népköztársaság alkotmányának kidolgozásában és az Országos Népi Gyűlés munkájában, egészen a „tibeti demokratikus reform tervezetének” 1959-es nyilvánosságra hozataláig, amely a teokratikus berendezkedés felszámolásának módját foglalta magában. Ez a tervzet provokálta az 1959-es lhászai felkelést, amelyet a nagyobb kolostorok vezettek és amelynek élére a fiatal dalai láma állt. A Népköztársaság hadserege azonban jóval felkészültebbnek bizonyult a tibeti felkelők erőinél és a civil áldozatokat is követelő összecsapások a jelenlegi emigráció létrejöttéhez vezettek.

Az 1959-es lhászai felkelés után emigráló dalai lámának és – körülbelül 80 000 fős – környezetének külső és belső problémáikkal egy teljesen új politikai környezetben kellett megküzdeniük. Mivel a tibeti vezetés csak részben emigrált, először is újra kellett alakítani immár emigráns kormányukat, a Kasagot; másrészt – bár Nehru szinte azonnal letelepedési lehetőséget biztosított Észak-Indiában – el kellett helyezniük magukat és nézeteiket egy igencsak megváltozott nemzetközi porondon; és a fentiek alapján elmondhatjuk, ez a feladat a tibeti vezetéstől nem volt teljesen idegen.

Alkotmány és modernizáció

A tibeti emigráció az indiai államtól előbb Bomdilárban, majd Tezpurban, később Mosoorieban kapott letelepedési engedélyt, 1960-ban pedig véglegesen Dharamsalában kapott helyet. Az első intézmény, amelyet létrehoztak, a *Tibeti Előadóművészetek Intézete* volt, a hagyományőrzést már a kezdeti években is fontos feladatnak tartották: kolostoriskolákat, kórházakat, menekültek integrációját segítő intézményeket alapítottak, és támogatnak a mai napig.

---

34 T. W. D. *Shakabpa* (i. h.) szerint 1949-ben Tibet utasította ki a kínai megbízottakat Lhászából, majd, nem lévén hajlandó küldöttséget meneszteni Pekingbe, hogy a Népköztársasághoz való csatlakozásról tárgyaljanak, kínai csapatok vonultak Lhásza ellen; a tizenöt éves dalai láma átvette a hatalmat és Jatung városkába menekült, így nem is ismerhette a megállapodást.

Már Mosoorieban újjáalakították kormányukat, amely a szuverén és független tibeti kormány jogutódjának deklarálta magát, céljaként pedig a tibeti menekültek támogatását és Tibet visszaszerzését jelölte meg. Mindeközben Tibet be tagozódott a Kínai Népköztársaság igazgatási rendszerébe, mint az autonóm területek egyike, polgáira a Népköztársaság alkotmánya vonatkozott és vonatkozik a mai napig.

Az autonóm területek igazgatásáról a Kínai Népköztársaság alkotmányának IV. része rendelkezik.³⁵ E szerint az önkormányzati és államigazgatási szervezetben a helyi (tibeti) kisebbség képviselői létszámarányosan vesznek részt, a területi autonómia biztosítja az anyanyelv oktatásához,³⁶ a nemzeti kultúra megőrzéséhez és a vallásszabadsághoz való jogot. A tibeti emigráció önrendelkezési jogra, vagy „valódi autonómiára” irányuló kérését Kína azért nem tudta soha értelmezni, hiszen az alkotmány írott betűje szerint mindez történeti hazájukban mindig is rendelkezésükre állt.³⁷

Csakhogy a tibeti emigráció 1959-ben a hagyományosan a dalai láma hatalmára épülő teokratikus berendezkedés védelmében kibontakozó lhászai felkelés leverése után jött létre. Az emigráció számára tehát a Népköztársaság alkotmánya nem volt elfogadható.³⁸ De volt-e más alaptörvénye, amelyre a dalai láma kormánya hivatkozhatott volna?

A teokrácia időszakában ilyen nem született. Márpedig az új környezetben különösen szüksége volt az ingatag emigráció vezetésének tevékenysége megalapozására. A politikai modernizáció első lépéseként a dalai láma emigrációjából

35 Autonóm szervek a nemzeti autonóm területeken. Ld. A Kínai Népköztársaság új alkotmányának teljes szövege. Nemzetközi Dokumentumok 1983. 3. sz. 3–25.

36 Az anyanyelv oktatásához és nem az anyanyelvi oktatáshoz való jogot biztosítja az alkotmány, amit a Kínai Népköztársaságon sokszor számon kérnek, annak ellenére, hogy van tibeti tannyelvű iskola Pekingben. „Mindegyik nemzetiség szabadon használhatja saját nyelvét és írását.” Ld. A Kínai Népköztársaság Alkotmánya. Nemzetközi Dokumentumok 1975. 5. sz. 26.

37 A tibeti történetírás és hagyomány három nagy tartományát ismeri a régi Tibetnek: Ü-Cangot, Khamot és Amdot. A folyóölgyekről és meredek hegyektől sokszorosán szabdalt országban az európai középkor ideje óta e három nagy tartomány és ezek összehangolt igazgatása volt hivatott a rendet fenntartani. Az emigrációban kialakult választójogi rendszer még mindig e régi regionalizmust veszi alapul. A Tibeti Autonóm Terület ezek közül Ü-Cangot foglalja magába, habár a Hszincsang-Ujgur Autonóm Terület ennek egy részét elfoglalja. A régi Amdo a mai Csinghai tartomány egészét, Kanszu egy részét fedné le; míg Kham Szecsuan és Jünnan tartományok határaitban okozna változást. Nincs adatunk arról, hogy ezeken a területeken pontosan mekkora tibeti népesség él. A Kínai Népköztársaság álláspontja szerint pedig a Tibeti Autonóm Terület valóban a történeti Tibet területén jött létre, minden egyebet a korai Tibet hódításai-ként tart számon és a terület feletti majdnem háromszáz esztendősi mandzsu protektorátussal érvel.

38 Céljuk mégsem a teokratikus rend konzerválása volt, hiszen demokratikus alkotmányt igyekeztek létrehozni. Tehát az emigráció politikai céljai egészen az emigrációban eltöltött kezdeti évekig a tibetiek számára sem voltak tisztázottak. A demokratikus reform kínai tervezete elleni lázadás szülte végső soron ezt az emigráns demokráciát. Ez ellen szóló érv, hogy a XIII. dalai láma reformjai már a 20. század legelején a hatalom megosztásának irányába mutattak.

alkotmányt adott népének.³⁹ Ez természetesen nem érvényesülhetett szülőföldjén, a tervek szerint visszatérése után kellene ennek az alaptörvénynek irányítania Tibet jogéletét. Az alkotmány legtöbb elvére azonban 1961-től az emigráns kormány igyekszik tekintettel lenni. Az emigráció politikáját a világ demokratikus feléhez igazította. Elsősorban az *Egyesült Nemzetek Szervezetével* és az Egyesült Államokkal igyekezett erősíteni kapcsolatait.

Már a bevezetésben az ENSZ-alapokmányra hivatkozik,⁴⁰ a nemzetközi szerződések elismerését, a háború megtagadását illetően. A dharamsalai emigráció legfontosabb alapelvei közé számít mind a mai napig az erőszakmentesség.

Az 1961-es tibeti alkotmány, bár fiktív, a demokratikus írott alkotmányok követelményeinek megfelel a jogok deklarálása, a hatalmi ágak szétválasztása és a hatalomgyakorlás intézményeinek leírása alapján. Azonban ennek a demokratizmusra törekvő alkotmánynak maga a dalai láma személye és funkciói az egyik fő anakronizmusa.⁴¹

Annak az okai, hogy ezt az alkotmányt inkább minősíthetjük „demokratizmusra törekvőnek”, mint demokratikusnak, már inkább a felszín alatt kerecsendők:

1. Bár a hatalmi ágakat szétválasztja és feladataikat körülírja, a dalai lámának a kormány és a Nemzetgyűlés döntéseit is jóvá kell hagynia, ami gyakorlatilag abszolút vétőjogot jelent. Ez inkább az alkotmányos monarchiára jellemző elem.⁴²

39 A dharamsalai Department of Information and International Relations által angolul és tibetiül nyilvánosságra hozott 1961-es Tibeti Alkotmány. Az idézetek saját fordításaim.

40 1961/1/6. cikkely: „Hagyományával összhangban Tibet megtagadja a háborút, mint a támadó politika eszközt és a más emberek szabadságával szemben alkalmazott erőt, mint a nemzetközi viták megoldásának eszközt, és ezáltal kitart az ENSZ alapokmányában lefektetett elvek mellett.” A teljes emigráció konzekvensen tartja magát a vallási érvekkel alátámasztott és a Nyugat számára is oly kedves erőszakmentesség elvéhez, amelyet a kezdetek óta vallanak, de a kezdetek óta vannak, akik ellenszegülnek neki. Ilyen volt Cshusi Gandrug gerillavezér, aki 1949-től viselt háborút a kínai csapatok, elsősorban azok utánpótlásvonalai ellen. Az ellenállásnak csak az 1971-es kínai–amerikai megállapodás vetett véget. (*Richard de Jongh: Democracy, the Only Road to Democracy. A Survey of the Tibetan Struggle for Democracy in-Exile. Amsterdam, 1995. 43.*)

41 A dalai láma hatalma nem feleltethető meg a közép-európai típusú köztársasági elnöki hatalomnak, amelyben az államfő szerepe szimbolikus, de nem felel meg az egyesült államokbeli köztársasági elnök jogkörének sem. A dalai láma kormányuléseket vezethet, kinevezési jogköre szélesebb, mint bármely demokrácia államfőjéé. A kormány és a parlament döntéseit is hozzá kell járulnia, ami abszolút vétőjogot jelent. Az alkotmány 36./e cikkelye („Ha a Nemzetgyűlés teljes tagságának kétharmados többségével, konzultálva a Legfelsőbb Bírósággal úgy dönt, hogy az állam legmagasabb érdekei arra kényszerítene, hogy a dalai láma hatalmi funkcióit Régenstanács gyakorolja”) lehetőséget ad az eltávolítására, ez azonban az alkotmány legnépszerűtlenebb cikkelye. A Nemzetgyűlés mindent megtett volna eltávolítására, de a dalai láma megtiltotta. (*Jane Ardley: A Critique of Tibetan Democracy in-Exile. Tibet Foundation Newsletter 2002. 34. sz. 13.*)

42 29. cikkely: „Az állam végrehajtó hatalma Őszentsége a dalai lámára száll, amint betölti tizen-nyolcadik életévét, és általa gyakoroltatik egyenesen, vagy az ő alá rendelt hivatalnokokon keresztül az alkotmány intézkedéseivel összhangban.”

2. A választások alkalmával a Nemzetgyűlés képviselőinek 5%-át a dalai láma személyesen jelöli ki.⁴³ Ez az arány viszonylag szűknek tekinthető, de a kolostorok szavazatai a képviselők további 10%-át juttatják hatalomhoz, így a Nemzetgyűlés képviselőinek mindössze 75%-át választják közvetlenül.⁴⁴

3. Meg kell említenünk, hogy az 1961-es emigráns alkotmányra, valószínűleg a Kínai Népköztársaság törvényhozó testületeiben tibetiek által is vállalt feladatkörök miatt, közvetve hatott a szovjet minta is. A Nemzetgyűlés ritkán ülészik,⁴⁵ az ülésszakok között irányító Állandó Bizottság a nyugati kommunista kormányzó testületekkel mutat hasonlóságot. Itt kell megemlíteni, hogy ezekben a különleges ülésszakokban és általában a Kormány és a Nemzetgyűlés munkájában a dalai láma mindig aktív szerephez jut. Ez megkülönbözteti e berendezkedést a szocialista modelltől, de az egyszemélyi vezető kiemelt szerepe itt is antidemokratikus vonás.

4. A tulajdonviszonyok kérdésében, elsősorban a földtulajdonnal kapcsolatban az 1961-es alkotmány egyértelműen fogalmaz: minden föld állami tulajdon.⁴⁶ Ez egyrészt nem áll összhangban az emberi jogokról vallott egyetemes elvekkel, másrészt nem tisztázza a földterületre húzott épület tulajdonjogát. A tibeti berendezkedés tervének meghatározó, a klasszikus hagyományokat mindig szem előtt tartó szemléletének ismeretében felmerül a kérdés, vajon az államhoz tartozó földre épített kolostor kinek a tulajdona?⁴⁷ Az 1961-es alkotmányban leírtakhoz kapcsolódóan alkották meg a modern tibeti államelméletnek tekinthe-

43 39. cikkely: „A Nemzetgyűlés: a) tagjait 75%-ban közvetlenül választja a területi alapon létrehozott választókerületek népe b) tagjainak 10%-át a kolostorok és más vallási intézmények választják az idevonatkozó törvényekkel összhangban c) tagjainak 10%-át a Területi és Kerületi Tanácsok választják az idevonatkozó törvényekkel összhangban d) tagjainak 5%-át Őzsentsége a dalai láma személyesen nevezi ki. Az ilyen személyeket a különleges művészeti, irodalmi és tudományos tevékenységük alapján kell kiválasztani.”

44 Habár a tervezett regionális kormányzatok tanácsában ez a bontás nem érvényesülne, „országos szinten” a törvényhozó hatalom 15%-a a dalai láma szűk környezetének belátása alapján kapja meg kinevezését.

45 42. cikkely: „A Nemzetgyűlés ülésszaka: Őzsentségének a dalai lámának kell időről-időre összehívnia a szabályos [?] Nemzetgyűlést, hogy ülésezzen azon időben és helyen, amelyet ennek érdekében kijelöltek, de az előző ülésszak utolsó és a következő ülésszak első ülése között nem telhet el hat hónapnál hosszabb idő.”

46 III./25. cikkely: „A földbirtoklásról: Minden föld az államhoz tartozik, és éves bérlet fizetése ellenében hozzáférhető, ahogy időről-időre le (is) köthető épület számára, mezőgazdasági vagy egyéb célokra, szükség szerint.”

47 Az adózásnak a három fő tibeti birtoktípusnak megfelelően a királykor (629–822) óta három formája volt. Az egyházi birtokokon élő családok a kolostoron keresztül az Egyházi Tanácsnak fizetett adója, a személyes (nemesi) birtokokon élő családok kormányzóknak fizetett adója, amelyet az a Királyi Tanács (később Kormányzó Tanács, vagy Miniszterek Tanácsa) felé továbbított, és az állami birtokok adója, amellyel a faluközösség együttesen tartozott a kormányzó, a Királyi Tanács felé. Mivel az alkotmány az adórendszerrel való elképzelésekre nem tér ki, nem lehet megállapítani, vajon a régi rendszerből e téren mennyit őriznének meg, a feudális adórendszer elvetésével pedig miből tartanák fenn a kolostorokat?

tő, magyarul is megjelent *Tibet jövője* című munkát.⁴⁸ Ez segíthet értelmezni a fenti, föld- és tulajdonviszonyokkal foglalkozó kérdéseket. A műnek a gazdasági élet tervezésével foglalkozó fejezetében található a „Harmóniában a természettel” kiépítendő „középutas gazdaságra” vonatkozó bekezdést,⁴⁹ amely a földet, mint állami tulajdont nem a szocialista típusú gazdaság alapjaként fogja fel, hanem az általa „középutas gazdaság”-nak nevezett modellként. Ez a modell szintén az állami szétosztásra, illetve szükségletfelmérésre épít, azonban önmagát nem szocialista modellként értelmezi. Ennek oka az alkotmányban és az ebben az államelméleti műben is említett „dharma-szerinti kormányzás”⁵⁰ gondolata, amely a buddhizmus történeti és társadalmi gyökereit igyekszik a modern politikai gondolkodás talajába átültetni. Mindezt összeegyeztethetőnek tartják az alkotmányba is belefoglalt vallásszabadság elvével.⁵¹

5. A szavazati jog kérdése. A 1961-es alkotmány megkülönbözteti az aktív és passzív választójogot, amelyek közül az utóbbit életkori cenzushoz köti. Talán azonban a szövegben nemzetiségre vonatkozó kitéltet is, bár feltételezhető, hogy itt számolnunk kell a terminológiai nehézségekkel, és érdemes megpróbálnunk „állampolgárságként” értelmezni a „nemzetiség” kifejezést. Ezt a feltételt az emigráció, mint különleges élethelyzet értelmezése miatt tehetjük; az emigránsok egy része ugyanis nem tibeti, azaz kínai, hanem a neki otthont adó ország állampolgára.

6. Utolsó okként maradt a Régenstanács kérdése, amelynek említése egy demokratikus alkotmányban az alakot öltött anakronizmus maga.

Az alkotmánnyal kapcsolatban a demokratikusság követelményein kívül azt a kérdést is vizsgálunk kell, vajon mennyire legitim. Ennek a gondolatkörnek több különböző szintjét lehet megkülönböztetni.

Először is, ez az alkotmány emigrációban született, azaz nem érvényesülhet azon a területen, amelynek igazgatására szánták. Mivel az 1959-ben kialakult helyzet megoldása még kérdéses, nem állapítható meg, hogy egy, ebben a politikai környezetben elkészített fiktív alkotmánynak milyen sorsa lenne, vagy milyen módosításokra lenne szüksége, ha realizálná az emigráció megszűnése, a hazatéréskor bekövetkező helyzet. Bár a Kínai Népköztársaság és a tibeti emigráció között a kapcsolatok legharmonikusabb időszakában is csak eufémizmussal ne-

48 *Szamdong Rinpoce: Tibet jövője*. Bp. 2004.

49 I. m. 18–22.

50 I./2. cikkely: „Tibetnek egységes, demokratikus államnak kell lennie, amely a Buddha által lefektetett elvek alapján nyugszik”. *Dharma*: a világot rendező törvény, alapelv.

51 17. cikkely: „1.) Minden vallási felekezet egyenlő a törvény előtt. 2.) Minden tibetinek joga van a gondolatok, a lelkiismeret és a vallás szabadságához. E jog magában foglalja a szabadságot a hitre, a nyílt vallásgyakorlásra, istentiszteletre, és bármely vallás tartására egyedül, vagy csoportosan. 3.) Az egyén szabadsága kimutatni vallását vagy hitét, és az is, hogy bármilyen vallási vagy jótékonyági ügygel foglalkozzon egyedül vagy csoportosan, csak azokkal a megkötésekkel, amelyeket a törvény leír a közbiztonság, a közrend, az egészség, vagy az erkölcsök, vagy a jogok és szabadságok védelme érdekében.”

vezhetjük a tárgyalásokat egyáltalán „akadozóknak”, az 1961 óta eltelt évtizedekben is több módosítás érte az alaptörvényt.

Másodszor a tibeti emigráció külső legitimitásának problémája merül fel. Az emigráns tibeti kormányt semmilyen állam, még a neki otthont adó India, vagy a kezdeti években az ENSZ előtt is támogató Egyesült Államok⁵² sem ismerte, ismeri el. A tibeti nép akarata azonban legitimálhatja a dokumentumot, de hol kell keresnünk a tibeti népet? 1961-ben egyrészt az Indiában élő emigránsok, másrészt a Kínai Népköztársaság Tibeti Autonóm Területének lakossága részvételével tartott ügydöntő népszavazás lehetett volna képes erre, másrészt az emigráns kormány Nemzetgyűlése fogadhatta el. A történelmi helyzet miatt azonban a népszavazás nem volt lehetséges, tehát az alkotmányt egy egyetlen ország által sem elismert kormány még nem elfogadott alkotmányában meghatározottak alapján összehívott Nemzetgyűlés fogadta el. A tibeti emigráció tagjai alaptörvényként tekintik a dokumentumot, azonban a Tibeti Autonóm Területen élő tibeti lakosság véleményéről nem ismerek objektív adatot.⁵³

Mindezek alapján a tibeti emigráció 1961-es alkotmányával kapcsolatban a következő két megállapítást tehetjük: Egyrészt ez mindenképpen egy jövőbeni helyzethez létrehozott dokumentum, így aztán megismerhetők belőle az emigráció kezdeti éveinek politikai céljai, útkeresése. Másrészt, bár legitimitását nem tudtuk bizonyítani, tagadhatatlan, hogy rendszer épül rá, amely az emigrációba vonult tibeti népességet szervezi.

Erről a rendszerről elmondhatjuk, hogy bár nem demokratikus, demokratizmusra törekszik, és ennek a különbségtételnek az okai a speciális történelmi és társadalmi helyzetben keresendők.

Ha a tibeti emigrációt, mint egy, a hidegháborúban nemzetközi politikát folytatni kívánó nemzetiségi csoportot szemléljük, a kérdés az, vajon miért törekszik demokratizmusra egy hagyományaiból fakadóan autokratikus berendezésű nép?

Az elkövetkező bő tíz évben az emigráció politikáját az antikommunista hatalmak felé való nyitás, a Pekinggel mindinkább elhidegülő viszony, és az anyaországból a „kulturális forradalom” elől hozzájuk érkező menekültek fogadása kötötte le.

A nemzetközi közösség már az 1950-es változásokkal szemben is táplált ellenérzéseket, és a tibeti emigráció is igyekezett az ENSZ segítségére támaszkodni. Annak az ENSZ-nek a segítségére, amelynek az idő szerint még a tajvani emigráns Kínai Köztársaság⁵⁴ volt a tagja.

⁵² *Dawa Norbu*: China's Tibet Policy i. m. 280.

⁵³ A dharamsalai Department of Information and International Relations munkáját is segítő Human Rights Center szerint az Autonóm Terület lakosságának tájékoztatása folyamatos, a Szabad Ázsia Rádión keresztül értesülnek az őket is érintő változásokról és azokkal egyetértenek.

⁵⁴ Érdemes megjegyezni, hogy a Kínai Köztársaság Tibet hovatartozásának kérdésében a kommunistákkal azonos állásponton volt.

Amikor a dalai láma környezetével Indiába érkezett, legelőször az Afro-Ázsiai Bizottság emelt szót érdekében, de hamar követte az ENSZ Pekingnek szóló figyelmeztetése is. A svájci *Vöröskereszt* még 1960-ban felajánlotta segítségét és 200 tibeti kisgyermeknek talált svájci otthont. A *Nemzetközi Jogászbizottság* 1960 augusztusában jelentette ki, hogy a Kínai Népköztársaság a lhászai felkelés leverésével megsértette az *Emberi Jogok Nyilatkozatának* 16-os cikkelyét és genocídiumot követett el Tibetben. A nemzetközi segélyszervezetek szinte egyszerre ajánlották fel segítségüket és még ugyanabban az évben elhangzott Eisenhower elnök meghívása is, amelyben kijelentette: szívesen fogadná a dalai lámát, ha az az Egyesült Államokba utazna.⁵⁵ Az emigráció vezetése 1969-ig nem utazott Nyugatra, bár nagy reményeket fűztek minden eseményhez, ami a kormányuk elismeréséhez vezethetett volna. Az emigráns kormányt azonban mind a mai napig sem nemzetközi szervezet, sem állam nem ismerte el. Az ENSZ 1965-ben ismét napirendre tűzte a tibeti menekültek ügyét, de a korábbinál nagyobb támogatást most sem tudott adni.

A tibeti emigráció ügyét a holtpontról az évtized fordulója lendítette ki. 1969-ben újra felkelés tört ki Tibetben, és a kínai megtorló intézkedések elől tízezrek szöktek át az indiai határon. Ennyi embert Észak-Indiában képtelenség lett volna elhelyezni – így kezdődött a tibeti menekültek szétszóródása a világ országaiban, ez pedig – amint látni fogjuk – merőben új helyzetet teremtett. Az emigráció számára a „fordulat éve” azonban mégis az 1971-es esztendő volt, amikor az ENSZ-ben is győzött a gazdasági és politikai szükségszerűség, és a kontinensnyi országtól elszigetelt tajvani Kínai Köztársaság helyett a Kínai Népköztársaság lett a világszervezet tagja és vehetett részt vétőjoggal bíró állandó tagként a Biztonsági Tanács ülésein is.

A „harmadik alkotmány” – az emigráció átalakuló társadalmi és politikai helyzete (1972–1990)

A Kínai Népköztársaság szélesedő elismerése, majd ENSZ-tagállammá válása többek között azt jelentette, hogy az Emigráns Tibeti Kormány esélye az elismerésre gyakorlatilag megszűnt. Az emigráció politikai tevékenysége intézményes formában a nemzetközi jog szempontjából nem létezik.

Ezen a dalai láma délkelet-ázsiai körútja, vagy 1979-es, az Egyesült Államokban tett látogatása sem tudott változtatni. Jelzésértékű, hogy az Eisenhower meghívására tizennégy évvel később vízumot kérő dalai láma útja 1979-ben már csaknem tízéves csúszást szenvedett, az Egyesült Államok elnökével pedig már nem tudott az emigráns kormány vezetőjeként találkozni.⁵⁶

⁵⁵ A meghívásnak akkor nem sikerült eleget tenni, a dalai lámát a megváltozott viszonyok miatt elnök hivatalosan azóta sem fogadta.

⁵⁶ Az első amerikai elnök, akivel a dalai láma személyesen, a Fehér Házban találkozni tudott, G. W. Bush volt, 2003-ban, de ő sem hivatalosan fogadta, csupán egy irodaahelyiségben „futott össze vele”.

Miért nem lehetetlenült el az emigráció ebben a megváltozott helyzetben? A II. világháború után felnövekedett „virágnemzedék” identitáskeresésében – mivel a nyugati egyházaknak nem sikerült számukra elég támpontot adni – a Schopenhauer óta gyakran félreértett hindu és buddhista vallást választotta szellemi támogatójával. Ugyanerre az időre esett, hogy az 1969-es tibeti felkelést követő menekülthullám – Észak-Indián átcsapva – szétszórta a tibeti emigránsokat a legtöbb nyugati országba. Az Egyesült Államokba és Kanadába 1200, Svájcba 2000, Nagy-Britanniába több mint 100 menekült⁵⁷ érkezett, és számuk az 1970-es évek elejétől folyamatosan gyarapodik. Segítésükre, integrációjuk megkönnyítésére és Dharamsalával, valamint a nemzetközi szervezetekkel és a fogadó-államokkal való kapcsolattartásra a világ 13 országában jöttek létre *Tibet Ház Alapítványok*. A demokratikus országokban ekképp letelepedett tibetiek természetesen tovább gyakorolták vallásukat és őrizték hagyományaikat, a buddhizmus pedig – térítő vallás lévén – segített megfogni a „baby-boom” nemzedék említett fiataljait, akik a vietnami háborúval szembeni ideológiának is tekintették az emigráció pacifizmusát.

Így történhetett, hogy a tibetiek ügyének társadalmi támogatottsága úgy nőtt, ahogyan a politikai csökkent. *Tibetet Segítő Társaságok* jöttek létre, amelyek a *Tibet Ház Alapítványokkal* és az emberjogi szervezetekkel tartanak kapcsolatot, a kormányon kívüli szervezetek lobbyjának és a médiakampányoknak pedig a politikai életre is befolyásuk van. Az emigráció anyagi és eszmei támogatottsága nem szűnt meg. Vezetőjét, bár politikai minőségében nem ismerik el, tisztelet övezi emberjogi munkája és erőszak-ellenessége miatt, és mint a lámaista buddhista vallás vezetőjét.

A tibeti emigráció vezetésének az 1980-as évekre egy sokkal inkább belső problémával kellett szembesülnie. Ez a minden emigráns közösséget előbb-utóbb fenyegető veszély, az idő kérdése volt. Húsz év elteltével felnövekedett már egy új generáció. Ez egy olyan fiatal tibetiekből álló másodgeneráció volt, amely már soha életében nem látta Tibet földjét. A kolostori oktatáson kívül indiai és nyugati egyetemeken tanultak, megismerkedtek a nyugati filozófiával, politológiával, közgazdaságtannal, természettudományokkal és eközben a radikális nézetekkel is. Habár őrzik hagyományaikat, és magukévá tették szüleik hűségét a dalai lámához és békepolitikájához, számukra már nem megfoghatatlan az emigráns kormány demokratizmusra való törekvése, de nem is mindig egyértelmű döntéseinek megkérdőjelezhetetlensége. Kormányon kívüli szervezeteket alapítanak, mint például a *Tibetan Youth Congress*, amit az emigráció radikális „pártjaként” szoktak emlegetni. Mindez persze csak tökéletesebbé teszi az alakuló demokráciát mindaddig, amíg nem osztja meg az emigrációt. Esetükben ilyen megosztás még nem történt, de kétségkívül új vonás, hogy a kérdés egyáltalán felmerül.

A másik, a dharamsalai vezetést érintő belső probléma, hogy az emigránsok már nem egy vagy két belátható központban tömörülnek, hanem egymástól nagy távolságra, a világ számos országában vannak egyre nagyobb létszámú emigráns

⁵⁷ Száműzetésben – szabadon, a tibeti dalai láma önéletírása. Bp. é. n. 183.

közösségek, amelyeknek segíteni, támogatást adni az Emigráns Tibeti Kormány feladata, valamint amelyek tagjainak az alkotmány szavazati jogot biztosít. Az ő életük szervezésében a *Tibet Ház Alapítványok*, mint de facto nagykövetségek is szerephez jutnak, de ilyen szerteágazó kapcsolatrendszer kezelésére az emigráció nem volt elég felkészült.

1990-re a dalai láma megújította az 1960-ban meghirdetett demokratizáció folyamatát, két fontos változtatást eszközölve az emigránsok életében. Belső változtatásként létrehozta a *Száműzetésben élő tibetiek alapszabályát*,⁵⁸ chartáját; „külpolitikai” reformként pedig módosította a Kínai Népköztársasággal szembeni követeléseit.

Az alkotmánnyal szemben, amelynek mindössze három cikkelye foglalkozik általánosságban a választási rendszerrel, a Chartának a teljes VIII. fejezete, valamint minden részében egy-egy vonatkozó cikkely szabja meg a választások metódusát. Ezenkívül a – teljesen új – Választási Bizottság felépítésével és felállításával is foglalkozik. Mindez megadja az emigráns közösségek számára a lehetőséget egy egységes emigráns kormány megválasztására.

A Charta rendelkezik továbbá minden olyan vitatott, vagy az elemzők⁵⁹ szerint nem a demokrácia normái alapján rendezett kérdéstről, amely az 1961-es alkotmányban nem nyert elég figyelmet, vagy nem került sor a részletes kifejtésre. Formájában követi a demokratikus alkotmányok jellemzőit, a legitimációs, deklaratív és védelmi funkciók jobban megkülönböztethetőek, mint az 1961-es előd-alkotmányban, a hatalmi ágak szétválasztása, a különféle szervek feladatkörének és felelősségének pontosabb és részletesebb meghatározása jellemzi. Ezért nevezik második alkotmánynak, annak ellenére, hogy emigrációban született és így, akár csak elődje, csupán fiktív alkotmánynak tekinthető. Mivel önmagát nem alkotmányként, hanem alapelvek gyűjteményeként határozza meg, és érvényességét az esetleges hazatérésben limitálja, tehát a szó szoros értelmében még csak alkotmány-kiegészítésnek sem nevezhető, tulajdonképpen az alkotmány értelmezése.

A Charta tartalmán és felépítésén egy már sokkal érettebb demokratizmus érződik. Bár az összes politikai és formai kritikára nem adhatott választ, célját: a szétszóródott emigráció összefogását, úgy tűnik, teljesítette.

A „második emigráns alkotmány” határozta meg a dharamsalai vezetés számára az új „külpolitikát”. A korai emigráció késlekedései, és nem mindig biztos helyzetértékelése helyét a politikai realitással való szembenézés, vagy legalábbis az erre való törekvés vette át. Az alkotmány elkészítése idejének követeléseivel ellentétben az új politika nem a Tibet feletti hatalom átvételét, hanem egy átmeneti kormány előkészítését jelöli meg céljaként. Az akkor éppen hivatalban levő Emigráns Tibeti Kormány feloszlik, mihelyt Tibet szabaddá válik, vagy megkapja a „valódi” önrendelkezés jogát. Ez alapos redukciója az emigráció kezdeti követeléseinek, amely a nemzetközi helyzet újraértékelésén alapszik. Az Emigráns Tibeti Kormány az elismerés teljes hiányával küzd, miközben a Kínai Népköz-

58 The Charter of the Tibetans in-Exile. Dharamsala, 1991.

59 Pl. J. Ardley: i. m.

társaság lassan világhatalommá nőtte ki magát, amelynek a tibeti emigrációt befogadó nyugati országok mindegyike gazdasági partnere. Ezenkívül kontinensnyi területén kimeríthetetlennek látszó tartalékokkal rendelkezik, valamint atomhatalom. A Népköztársaság belügyének tekinti autonóm területeinek kérdését. Alkotmánya – elvben – teljes és rendezett körülmények közötti autonómiát biztosít, így a dharamsalai emigráció módosított követelését nem tekinti új tárgyalási alapnak. Mindezek alapján nézzük meg, hogy a „második alkotmány” vajon teljesítette-e feladatát?

A szétszórt emigráció központi szervezeteként az Emigráns Tibeti Kormány össze kívánta fogni a menekülteket, és saját belső jogalkotása szerint rendezni akarta a velük való kapcsolatát. Egyfajta „belső modernizációra” volt szüksége egy eredetileg ad hoc felállított és némiképpen kísérleti jellegű, mindazonáltal harminc éve működő demokráciának. Választ kellett adnia a saját népétől eredő problémákra – amilyen a népesedés vagy a szétszóródás – és a működését bár hivatalosan el nem ismerő, mégis kritikával elemző megfigyelők észrevételeire.

Az emigráció összefogása, a *Tibet Ház Alapítványok* munkájának megszervezése és központi irányítása sikeresnek mondható. A választási rendszer részletes kidolgozása és alkalmazása a szétszóródott emigráció egészét bevonta az emigráció központjának politikai életébe.

A „külpolitikai irányváltással”, az emigráns kormány céljának újradefiniálásával megváltozott helyzetükre kellett reflektálniuk, a hidegháború végetértével egy új, de őket továbbra sem elismerő nemzetközi környezetben új értékelésre volt szükségük, ami új cél artikulálásához vezetett. Szabad és szuverén tibeti állam helyett valódi önrendelkezésre módosították igényeiket. Ez helyes helyzetértékelésnek látszik, bár óhatatlan hiányossága, hogy területi követeléseiket nem módosították, így továbbra is a Népköztársaság által Tibeti Autonóm Területként számon tartott terület háromszorosáról⁶⁰ van szó. Valódi autonómia alatt egy belügyeiben önálló államot képzelnek el, amely kül- és hadügyeiben, sőt akár külkereskedelmében is a Kínai Népköztársaság alá van rendelve.

Kína számára azonban mindez nem hajtana semmilyen belátható hasznót, a világgazdaság egyik legnagyobb résztvevőjeként még a kérdés emberjogi vonatkozásaitól sem kell tartania. A Tibeti Autonóm Területet valódi autonómiával rendelkező tartománynak tekinti, amely autonómiát alkotmánya szavatolja. Az ebben a kérdésben elért eredményeket tehát a legjobb indulattal is csak félsikernek értékelhetjük.

Emigrálni a hidegháborúba

A fentieket összefoglalva elmondhatjuk, hogy egyrészt a dalai lámának és környezetének semmi oka nem volt azt gondolni, hogy rövid időn – néhány éven – belül ne térhetnének haza, másrészt a nagyhatalmak között való politikázás te-

⁶⁰ Ld. ehhez e tanulmány 37. jegyzetét.

rén, illetve a kiszolgáltatott helyzetből való érdekképviselésben a tibeti vezetők meglehetősen rutinra tettek szert az elmúlt háromszáz év folyamán. A korábbi emigrációk többségére jellemző, hogy a menekülést előidéző nagyhatalommal szemben a rivális birodalom segítette a hazatérést.

A bipolárisrá vált világban a kommunista Kínával szemben a világ demokratikus feléhez közeledni logikus lépésnek tűnik. A morális alternatíván kívül azonban az emigráció hangsúlyozza, hogy a demokrácia eszménye jól összeegyeztethető a buddhista vallással is.

Az 1959-es emigráció helyzete mégis már a kezdetektől különbözött a korábbi négy hasonló alkalomtól. A hatalmak, amelyekhez közeledni próbált, ugyanis most nem jelentek meg „személyesen” Ázsiában, hanem a Berlin körül kialakult status quot exportálták a „harmadik világba”, ezzel mintegy „kitelepítve” Európából a háborút. Tehát az emigráns tibeti vezetésnek története során először a környezetében közvetlenül nem jelen levő hatalmakkal kapcsolatban kellett kialakítania politikáját. 1955-tel, a Német Szövetségi Köztársaság csatlakozásával az *Észak-Atlanti Szerződés Szervezetéhez* kialakult a két, már strukturált tömb, amelyek vezetői az Egyesült Államok és Szovjetunió voltak. A tibeti emigráció létrejöttékor még létezett az erős kapcsolat Moszkva és Peking között, a washingtoni pólus viszont még a tajvani Kuomintang-kormányt ismerte el.

Antikommunista politikára volt tehát szükség, amelyben a nemrég függetlenné vált, és bár tömbön kívüli, de szocialista modell felé forduló India, noha az emigrációnak otthont adott, mégsem lehetett olyan partner, mint az elnöki rendszerű demokrácia „fellegvéra”, az Egyesült Államok, amely antikommunista törekvéseiben hajlandó és képes volt a tajvani Kínai Köztársasághoz hasonlóan, mintegy „mellékhatásként” a tibeti emigráció politikai törekvéseit is támogatni. Ehhez azonban az időközben Dharamsalában letelepedett emigránsoknak „önmagukban kellett tudniuk felmutatni az alternatívát”,⁶¹ azaz utat kellett adniuk az amúgy is szükséges modernizációnak, amihez így az Egyesült Államok példáját vették alapul.

Modernizációra a tibeti társadalomnak amúgy is komoly szüksége volt, hiszen Belső-Ázsia valamikori nagyhatalmát az elmúlt két évszázadban folyamatosan érték a katonai és politikai kudarcok. A tibeti kérdés egyik legalapvetőbb problémája éppen a modernizáció szükségessége, ugyanakkor a nemzeti identitás megőrzésének vágya. Ezt a kettősséget az emigrációban született alapdokumentumokon is meg lehet figyelni.

Az 1960-as évek elején alakult ki a két világrendszer közötti viszonylagos erőegyensúly. A felek így a sajátos, új világrendnek inkább a fenntartására törekedtek, ami hosszú távon az enyhülés folyamatához, a Helsinki-folyamat felé vezetett. A szovjet tömbön belül sem volt teljes az egyetértés, az ideológiai és főleg a gazdasági eltérések Moszkva és Peking szakításához vezettek. Az 1969-es fel-

61 Ld. *Maria Edin: Transition to Democracy in-Exile – a Study of the Tibetan Government's Strategy for Self-determination*. H. n., 1992.

kelés a Tibeti Autonóm Területen már egy rutinos, a térségben nagyhatalom reakcióját váltotta ki.

Az elkövetkezendő két évtizedben lezajlott társadalmi változások azonban lehetőséget adtak a tibeti emigrációnak, hogy a nagyhatalmi politika uszályában való jól begyakorolt lavírozás helyett, a civil szervezetek érdekközösségében találjon helyet magának, legalábbis addig, amíg lehetősége nem nyílik önálló (bel)politikát folytatni egy nemzetközileg is elismert, tibeti területen.⁶²

A két fiktív emigráns alkotmány megírása közötti különbség a valódi helyzetértékelés és a már megismert demokrácia érték- és tapasztalat-különbsége; a Charta megírását pedig az ezekre vezető külső és belső válságok, illetve az elkerülésükre való törekvés – amit egy emigrációról szólva talán okkal nevezhetünk életösztönnek – tette szükségessé.

CECILIA RÓNAHÁTI

THREE CONSTITUTIONS OF A TORN COMMUNITY SEEKING WAYS AND MEANS OF TIBETANS IN EXILE ON THE BASIS OF THEIR CHARTERS

The dissertation deals with the political ways and means the people of Tibet in exile, and it covers the period from their resettlement in India to 1991, i.e. the year of the creation of the still decisive “Charter of the Tibetans in-Exile”.

The reasons and the – originally democratic – steps of the political preparations carried out in the Tibetan exiled community with the help of three “constitutions” are examined. The first one of them, i.e. the constitution of the People’s Republic of China, is recognized and accepted all over the world. The second one is a fictive constitution, which was created as the first Tibetan fundamental law at the time of birth of the exile the Tibetan exiled community, but it has never been valid there. The third charter, what can be regarded as a constitution, only for the lack of a better term, reflects the political and social changes, took place during the thirty years of the exile.

62 Ennek a gondolatnak a realitásával önálló tanulmányban lehetne csak foglalkozni, tekintetbe kell vennünk ugyanis a tibeti emigráció „hivatalos” törekvésein kívül a Kínai Népköztársaság álláspontját és az évek során kialakult politikai helyzetet is. A teljesség igénye nélkül vehetnek ezért csak fel néhány szempontot a kérdés vizsgálatához: a kínai álláspont szerint a tibeti emigránsok bármikor hazatérhetnének, csak hogy a feltételek az emigránsok számára nem felelnek meg. A kérdés talán legneuralgikusabb pontja a dalai láma esetleges utódlásának nehézségéből adódó időtényező. Mivel a dalai lámák kiválasztásának, valamint az utódlás során, a kiskorú dalai láma helyett kormányzó Régenstanács felállításának szabályai kötöttek, a legelőnyösebb minden fél számára az lenne, ha a hazatérésre még a XIV. dalai láma életében kerülne sor. 2006. márc. 10-én a dalai láma bejelentette, hogy a Tibeti Autonóm területre kíván utazni. Ez a Kínai Népköztársaság ellenvetésével nem találkozott, a tibeti buddhista egyház vallási vezetőjeként elismerik, de politikai vezetőként továbbra sem fogadják el. Az emigrációban született politikai tervek szerint a dalai láma a jövőbeni tibeti kormányra, annak képviselőire és elnökére ruházná minden politikai hatalmát. Kérdéses azonban, vajon ez az elképzelés összeegyeztethető lenne-e a kínai állásponttal, e kérdés vizsgálatára pedig itt sajnos nem vállalkozhatok.

The related time of the exile coincides with the second half of the Cold War. Therefore, the period determined the possibilities of the emigrants, as well. It is intended to highlight how the changes in “high politics” can influence the life of such an originally small community.

Two thirds of the documents studied here, were written in exile, therefore the extent of legitimacy and applicability should be observed, as well. Following a short historical summary of the causes forming the community and the main principles of the Tibet-question, these aspects will also be examined.

To sum it up, it is a characteristic of the modern history of Tibet that against the great power inducing the exile the rival country helped the leaders to return home. In this way, an anticommunist policy was required against the communist China in the bipolar world, but to achieve it, the emigrants had to give way to the necessary modernization on the basis of the model of the United States. Modernization was very urgent in the Tibetan society, because it is the most fundamental problem of the Tibetan case: maintaining modernization and national identity at once. This duality is being presented through the fundamental documents created in the exile.

It is avoided to support any side in the polemic about Tibet: following the presentation of the different points of view, the dissertation illustrates the situation in terms of legitimacy, constitutional law and political history.